

خبرنگاری میدانی بیش از هر شاخه دیگری از این حرفه، با حضور در متن رویدادها و روایت بی‌واسطه واقعیت‌ها معنا پیدا می‌کند. محمدحسن نیک‌بین، سردبیر خبرگزاری صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، از جمله روزنامه‌نگاران است که سال‌ها در عرصه تهیه گزارش‌های تلویزیونی و پوشش رویدادهای سیاسی، منطقه‌ای و بین‌المللی فعالیت کرده و تجربه حضور در متن رخدادها خبری را در کارنامه خود دارد. او در گفت‌وگو با روزنامه صبا از الزامات روایت دقیق خبر، مسئولیت رسانه در قبال افکار عمومی و چالش‌های خبرنگاری در دنیای پرشتاب امروز سخن گفت.

نیک‌بین با اشاره به موضوع «بحران اعتماد» در رسانه‌ها گفت: بخشی از این مسئله به فضای رقابتی و سوگیری‌هایی بازمی‌گردد که علیه رسانه‌های داخلی وجود دارد. اگر وضعیت رسانه‌ها و گردش اطلاعات در ایران را با بسیاری از کشورهای منطقه مقایسه کنیم، می‌بینیم که در برخی حوزه‌ها شرایط ما جلوتر است. حتی اینکه امروز بحث بحران اعتماد به رسانه‌ها به راحتی در فضای عمومی مطرح می‌شود، خود نشانه‌ای از امکان طرح دیدگاه‌ها و نقدهاست. البته این به معنای رسیدن به نقطه مطلوب نیست.

او ادامه داد: بی‌تردید تا وضعیت ایده‌آل فاصله داریم و جای کار بسیار وجود دارد، اما باید شرایط فعالیت رسانه را نیز در نظر گرفت. امروز رسانه‌های داخلی تنها بازیگران این میدان نیستند؛ رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور و جریان‌های معاند نیز برای تصاحب افکار عمومی و روایت‌سازی تلاش می‌کنند. سردبیر خبرگزاری صداوسیما یکی از مهم‌ترین الزامات رسانه در شرایط امروز را حفظ «روایت اول» می‌داند و اظهار کرد: در دنیای امروز دیگر نمی‌توان تصور کرد که اگر رسانه‌ای به خبری نپردازد، آن خبر دیده نخواهد شد. این نگاه که «به یک خبر ضریب ندهیم» دیگر کارآمد نیست؛ زیرا اگر رسانه رسمی آن را منتشر نکند، رسانه رقیب با روایت خود وارد میدان خواهد شد. همین مسئله، بحران اعتماد را تشدید می‌کند. او تأکید کرد: اگر درباره یک موضوع سکوت کنید، رسانه‌های رقیب روایت خود را می‌سازند؛ روایتی که ممکن است مبتنی بر تحریف یا تخریب باشد. بنابراین راجعاً، حذف خبر نیست، بلکه روایت درست، دقیق و به‌موقع آن است. نیک‌بین معتقد است رسانه‌ها باید اصل «دربرگیرندگی» را جدی بگیرند و توضیح داد: امروز چاره‌ای جز پرداختن به همه موضوعات وجود ندارد؛ اما تفاوت در نحوه روایت است. رسانه باید همه خبرها و همه دیدگاه‌ها را ببیند، اما با تحلیل درست، روایت صحیح و چارچوب حرفه‌ای، اجازه ندهد روایت‌های تحریف‌شده جای حقیقت را بگیرند. رسانه زمانی می‌تواند اعتماد عمومی را تقویت کند که در میدان روایت حضور فعال داشته باشد، نه اینکه میدان را به دیگران واگذارد.

او در پاسخ به این پرسش که آیا خبرنگار امروز می‌تواند میان «مصلحت رسانه» و «منافع عمومی» و «حق مردم برای دانستن» تعادل برقرار کند، بیان کرد: رسانه یکی از ارکان مردم‌سالاری است و رسانه موفق در جمهوری اسلامی ایران، رسانه‌ای است که در خدمت مردم و منافع آنان باشد. اگر رسانه در جایگاه واقعی خود قرار گیرد، اساساً نباید میان مصلحت سازمان، منافع عمومی و حق مردم برای دانستن تعارضی وجود داشته باشد.

نیک‌بین در پایان تأکید کرد: کارکرد مطلوب رسانه در نظام جمهوری اسلامی این است که این سه مؤلفه نه تنها در تعارض با یکدیگر نباشند، بلکه هم‌افزا باشند و در مسیر تأمین منافع عمومی حرکت کنند.

بسیاری از کانال‌های خبری، باید یاد بگیریم خوراک هوش مصنوعی را هم ما تولید کنیم؛ نه اینکه هوش مصنوعی جای ما را بگیرد.

او هشدار داد: اگر روزنامه‌نگارها این فضا را نشناسند، هوش مصنوعی آنها را حذف می‌کند. اما اگر آن را بشناسند، اتفاقاً می‌تواند ابزار قدرتمندی برای تقویت روزنامه‌نگاری باشد.

سلطانی در بخش دیگری از گفت‌وگو به تجربه جنگ اخیر و عملکرد رسانه‌ها اشاره کرد و گفت: در جنگ، بخشی از اتفاقات دیگر دست خبرنگار نیست. وقتی اینترنت قطع می‌شود و دسترسی مردم محدود می‌شود، عملاً میدان را دو دستی به رسانه‌های خارجی می‌دهیم.

نمی‌توان با بستن اینترنت، جلوی دیدن واقعیت را گرفت و در نهایت مخاطب روایت خودش را از جای دیگری پیدا می‌کند. به نظر من تا زمانی که نگاه سیاست‌گذاران به رسانه تغییر نکند، این چرخه ادامه خواهد داشت.

تا وقتی متوجه نباشیم دنیا، دنیای رسانه و ارتباطات جدید است، همین وضعیت ادامه پیدا می‌کند؛ چرا که رسانه را نمی‌توان با محدودیت اداره کرد.

یاشار سلطانی معتقد است روزنامه‌نگاری مستقل در ایران همواره با هزینه همراه بوده است و افزود: هزینه‌ای که من سال‌هاست آن را به عنوان بخشی از ماهیت این حرفه پذیرفته‌ام. اگر دوباره به عقب برگردم، باز هم خبرنگاری را انتخاب می‌کنم. چون پذیرفته‌ام که در شرایط امروز، اگر خبرنگار مستقلی باشی، سختی‌ها هم بخشی از مسیرت خواهد بود. وقتی این واقعیت را پذیرفتم، تحملش هم برآیم آسان‌تر شد. حتی این سختی‌ها را تبدیل به فرصت کردم.

سلطانی در پاسخ به این پرسش که آیا خبرنگاران امروز از نقش نظارتی و مطالبه‌گری فاصله گرفته‌اند، گفت: خبرنگاران نباید منتظر تغییر شرایط بمانند. از نظر من، فضا را باید ساخت؛ نباید منتظر شد که افاق روشن شود و بعد حرکت کرد. این ما هستیم که باید مطالبه کنیم، هزینه‌اش را هم بدهیم و مسیرمان را ادامه دهیم. ناامیدی، سم مهلک روزنامه‌نگاری است. اینکه خبرنگار ناامید شود، بهترین اتفاق برای کسانی است که نمی‌خواهند رسانه مطالبه‌گر باشد. وقتی خبرنگار ناامید شود، یا شغش را عوض می‌کند، یا کنار می‌کشد و دیگر بقیه کسی را نمی‌گیرد.

یاشار سلطانی درباره پیشنهادها همکاری از سوی رسانه‌های خارج از کشور اذعان کرد: من حدود هفت پیشنهاد همکاری داشتم؛ تقریباً رسانه‌ای نبود که پیشنهاد ندهد، اما هیچ‌وقت احساس نکردم رفتن، انتخاب درست است. مهاجرت، از دست رفتن مهم‌ترین سرمایه یک خبرنگار است؛ یعنی ارتباط با جامعه و منابع خبری. معتقدم اثرگذاری خبرنگار، بیش از هر چیز به حضورش در دل جامعه وابسته است.

من ترجیح می‌دهم در ایران، حتی اگر شده آرام و در حد پیچ‌چ حرف بزنم، تا اینکه آن طرف دنیا با صدای بلند فریاد بزنم. آن فریاد، هرچقدر هم بلند باشد، برای من مصنوعی است؛ اما اینجا، حتی اگر آرام حرف بزنم، واقعی است.

او ادامه داد: فضای رسانه‌ای خارج از کشور برای من جذابیتی ندارد. من در ایران می‌مانم و با ساختار قدرت و سیاست‌هایی که نقدشان دارم روبه‌رو می‌شوم.

سلطانی در پایان، مهم‌ترین توصیه خود به خبرنگاران جوان را حفظ امید دانسته و افزود: خبرنگاری، حرفه امید است. اگر ناامید شوید، دیگر نه حقیقتی کشف می‌شود، نه مطالبه‌ای شکل می‌گیرد و نه تغییری اتفاق می‌افتد. حق را باید با کار حرفه‌ای، پیگیری و مطالبه‌گری به دست آورد.

خبرنگاری، مسئولیت رسانه در برابر افکار عمومی و آینده روزنامه‌نگاری در ایران گفت؛ روایتی از زیست حرفه‌ای روزنامه‌نگاری که سال‌ها در متن مهم‌ترین چالش‌های رسانه‌های کشور حضور داشته است.

یاشار سلطانی در ابتدای این گفت‌وگو با اشاره به تغییر الگوی مصرف خبر در جهان گفت: هر رسانه‌ای عمر و دوره‌ای دارد و نباید از تغییرات فناوری هراس داشت. من مطالعه دقیقی درباره اینکه در همه دنیا دقیقاً همین میزان کوچ مخاطبان از رسانه‌های رسمی به شبکه‌های اجتماعی رخ داده یا نه، انجام نداده‌ام، اما یک اصل را می‌دانم: هر چیزی عمر خودش را دارد. این نه ناراحت‌کننده است و نه غیرطبیعی؛ بخشی از روند رشد و تکامل رسانه است.

در دوره مشروطه، رسانه در حد یک برگه چاپی بود، بعد روزنامه آمد، رادیو اضافه شد، تلویزیون شکل گرفت و حالا هم شبکه‌های اجتماعی آمده‌اند. رسانه‌ای که نتواند خودش را با شرایط جدید سازگار کند، طبیعی است که عقب بماند.

او با تأکید بر اینکه در بسیاری از کشورهای دنیا نیز مخاطبان دیگر مستقیماً به وب‌سایت رسانه‌ها مراجعه نمی‌کنند، ادامه داد: امروز حتی رسانه‌های بزرگی مثل نیویورک تایمز هم با این واقعیت مواجه‌اند که بخش مهمی از مخاطبان‌شان از طریق شبکه‌های اجتماعی به محتوای آنها می‌رسند. در ایران البته شدت این تغییر بیشتر است، اما نباید آن را بحران تلقی کرد؛ بلکه رسانه باید خودش را با این وضعیت تطبیق دهد.

سلطانی با اشاره به عملکرد رسانه‌های رسمی ایران اظهار کرد: رسانه‌های رسمی ایران، فضای مجازی را دیر پذیرفتند و همین موضوع باعث شد میدان را واگذار کنند. رسانه‌های رسمی باید منبع تولید خبر باشند، اما چون فضای مجازی را حرفه‌ای و جدی نپذیرفتند و در برابر آن گارد گرفتند، نه تنها عقب افتادند، بلکه میدان را هم باختند. امروز حتی اگر خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی خبری منتشر کند، تا زمانی که آن خبر در کانال‌ها و شبکه‌های اجتماعی بازنشر نشود، کمتر کسی آن را می‌بیند. مخاطب دیگر مستقیماً سراغ سایت رسانه‌ها نمی‌رود.

سلطانی در ادامه با اشاره به تجربه شخصی خود در استفاده از بسترهای نوین رسانه‌ای اذعان کرد: عقب نماندن از فناوری، مهم‌ترین شرط بقا در روزنامه‌نگاری امروز است. وقتی سال ۱۳۸۸ سایت حوزه معماری و شهرسازی را راه‌اندازی کردم، تقریباً از بسیاری از رسانه‌ها جلوتر بودم؛ چون خبرنامه ایمیلی داشتم و هر هفته محتوای اختصاصی برای مخاطبان ارسال می‌کردم. بعد که تلگرام آمد، متوجه شدم اداره کردن سایت، اثرگذاری گذشته را ندارد. بنابراین از همان زمان فضای مجازی را جدی گرفتم و روی آن سرمایه‌گذاری کردم. به نظر من امروز خبرنگار می‌تواند با استفاده درست از شبکه‌های اجتماعی، حتی دستور کار رسانه‌ای جامعه را تغییر دهد.

او تصریح کرد: امروز می‌توان درباره یک موضوع مطالبه عمومی ایجاد کرد یا حتی یک مسئله را به جریان رسانه‌ای تبدیل کرد. این قدرت، نتیجه جدی گرفتن فضای مجازی است؛ نه ترسیدن از آن.

یاشار سلطانی، هوش مصنوعی را یکی از مهم‌ترین تحولات سال‌های اخیر در رسانه می‌داند و تأکید کرد: بسیاری از خبرنگاران و سردبیرها از هوش مصنوعی می‌ترسند؛ در حالی که هم هشدار می‌دهم و هم تأکید می‌کنم که باید آن را جدی گرفت، اما نه به عنوان دشمن. امروز کافی است به هوش مصنوعی بگویید برای من یک گزارش تهیه کن؛ ظرف دو دقیقه گزارش را آماده می‌کند. این واقعیتی است که نمی‌توان انکار کرد. اما هوش مصنوعی خودش نمی‌تواند نیست؛ از جایی داده می‌گیرد. همان‌طور که امروز ما تبدیل شده‌ایم به منبع اصلی

با نیازهای جدید خبرنگاران را طراحی و اجرا می‌کرد. حتی مرکز ملی فضای مجازی نیز در این حوزه با خلأهای جدی مواجه است.

او ادامه داد: خبرنگاری امروز بیش از هر زمان دیگری به آموزش‌های روزآمد، شناخت فناوری‌های نوین و تسلط بر شیوه‌های جدید روایت‌گری نیاز دارد؛ ضرورتی که بدون آن، رقابت با رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی دشوار خواهد بود.

موسویان در بخش دیگری از این گفت‌وگو، تخصص را مهم‌ترین سرمایه یک خبرنگار حرفه‌ای می‌داند و با اشاره به تجربه حضورش در هیئت منصفه مطبوعات گفت: خبرنگاری را می‌شناختم که سال‌ها در حوزه انرژی فعالیت می‌کرد. گزارش‌های او آن قدر دقیق و مستند بود که بارها از او شکایت شد، اما هیچ‌گاه محکوم نشد؛ زیرا تمام مطالبش بر پایه اسناد، اطلاعات دقیق و دانش تخصصی نوشته شده بود. این یعنی خبرنگاری حرفه‌ای. صرف داشتن عنوان خبرنگار کافی نیست؛ خبرنگار باید دانش، تخصص و اشراف لازم بر حوزه فعالیت خود را داشته باشد.

او در ادامه با اشاره به وضعیت معیشتی خبرنگاران اذعان کرد: من نیز معتقدم حقوق و مزایای خبرنگاران متناسب با سختی و اهمیت این حرفه نیست و باید مورد توجه قرار گیرد، اما در کنار مسائل اقتصادی، هر خبرنگار باید برای ارتقای توانمندی‌های خود نیز تلاش کند. اعتبار حرفه‌ای، حاصل مطالعه، تجربه و یادگیری مستمر است. رئیس هیئت مدیره انجمن سواد رسانه‌ای ایران، موفقیت در حرفه خبرنگاری را بیش از آنکه وابسته به نام رسانه بداند، نتیجه تلاش فردی می‌داند و توضیح داد: گاهی تصور می‌شود حضور در یک رسانه یا سازمان معتبر، به‌تنهایی باعث دیده شدن خبرنگار می‌شود، اما واقعیت این‌گونه نیست. آنچه یک خبرنگار را متمایز می‌کند، میزان دانش، پشتکار، قدرت تحلیل و توانایی او در ارائه روایت‌های متفاوت و معتبر است.

موسویان در پایان، با تأکید بر اینکه مطالبه‌گری همچنان یکی از مهم‌ترین رسالت‌های خبرنگاری است، تصریح کرد: مطالبه‌گری زمانی حرفه‌ای و اثرگذار خواهد بود که بر پایه تخصص شکل بگیرد. خبرنگاری که در حوزه فعالیت خود به دانش عمیق نرسیده باشد، نمی‌تواند پرسش‌های دقیق مطرح کند یا مسئولان را به پاسخگویی وادارد. خبرنگار حرفه‌ای باید بتواند فراتر از اخبار روزمره، مسائل پنهان را شناسایی، تحلیل و برای افکار عمومی روایت کند. چرا که آینده رسانه متعلق به خبرنگارانی است که در جامعه شبکه‌ای بتوانند روایت‌های معتبر، مستند و قابل اعتماد تولید کنند؛ روایت‌هایی که ضمن پاسخ‌گویی به نیاز مخاطب، به ارتقای آگاهی عمومی نیز کمک کنند.

برای گفت‌وگو درباره روز خبرنگار، کمتر روزنامه‌نگاری را می‌توان یافت که به اندازه یاشار سلطانی تجربه‌های متفاوت و روایت‌های ناگفته از این حرفه داشته باشد.

سلطانی، روزنامه‌نگاری که نامش با پیگیری پرونده‌های فساد و دفاع از حق دسترسی شهروندان به اطلاعات گره خورده است، طی سال‌های گذشته با انتشار گزارش‌های خود عملکرد برخی مدیران مسئولان را به چالش کشیده و هم‌زمان هزینه‌های این مسیر را نیز تجربه کرده است.

او در گفت‌وگو با روزنامه صبا از فراز و فرودهای حرفه